»LOVAČKA KNJIGA«

Dr Renata Rucner

PTICA I ČOVJEK

Odnos ptice i čovjeka nekad i danas

O uzgoju ptica

Principi zaštite ptica

2

»POPULARNA LOVAČKA KNJIGA«

24102

Dr Renata Rucner

PTICA I ČOVJEK

»Lovačka knjiga«

ZAGREB 1966.

»POPULARNA LOVAČKA BIBLIOTEKA«

Svezak 2.

Urednici
BOŽIDAR HRVOJ
BOGDAN STOPAR

Izdavač:
»LOVAČKA KNJIGA«, nakladni odjel Lovačkog saveza Hrvatske, Zagreb, VI. Nazora 61.

Tisak:
NIP — Novinsko izdavačko poduzeće, Čakovec

UVOD

Svi mi znamo i predobro kako se svuda oko nas događaju neprekidne promjene. Gdje se još jučer zelenila šuma — danas je to njiva zasijana žitom. Prije neprohodna močvara puna bujnog ptičjeg svijeta — danas joj nema ni traga. Pa sjećate se samo pričanja naših očeva i djedova o našem gradu i selu i životu u njemu. Upravo neuporedivo s današnjicom. A prije petsto, hiljadu, deset hiljada, sto hiljada godina i više?

Možemo li zamisliti ondašnji život?

Sigurno ne bismo mogli, kada ne bi imali tragove i ostatke iz onog vremena. A mi ih imamo i kao što znamo to su fosili — okamine — okamenjeni ostaci biljaka i životinja u taložnom kamenju što tvori zemaljsku koru. Silno vremensko razdoblje je prošlo od onog vremena kada su ti fosili bili živi organizmi. Njihovu starost možemo odrediti tek približno, što je i razumljivo. Apsolutnu starost izraženu godinama nemoguće je tačno odrediti, mada su to mnogi geolozi na razne načine pokušavali i kod toga došli do najoprečnijih rezultata.

Dok jedni smatraju da je od pojave prvog čovjeka prošlo oko 7.000 godina, drugi su došli i do toga da se to dogodilo prije 50 milijuna godina. Moguće je prema tome tačno odrediti tek da li je nešto, bilo fosil, bilo kamenje, starije ili mlađe od drugoga. Prema tome ono što sigurno znamo je činjenica da se je već davno, 7 velikih dugotrajnih geoloških perioda

prije pojave čovjeka, pojavila prva ptica. A baš o onom vremenu, u kojem nalazimo tragove prvih ptica, treba nešto reći, jer je ono bilo jedno od najzanimljivijih i najčudnovatijih doba u povijesti naše zemlje.

Nije onda bilo naših blagih listopadnih šuma. Bilo je šuma i prašuma i to golemih razmjera, ali su se sastojale od crnogoričnog drveća, od raznih drvolikih paprati, preslica i čeršernih palma, koje su morale davati poseban izgled kraju. Doba o kojem ovdje govorimo, koje se zove jura, usto je i doba golemih upravo neshvatljivo velikih i biljojedih i krvoločnih guštera. Toliko česte priče o zmajevima u našem narodu, kao i kod drugih naroda, izgleda da vuku korijen u onim strašnim čudovištima, dugačkim često puta i preko 20, 30 metara, a visokim i preko deset metara. Ono je bilo njihovo zlatno doba.

U daljnjim slojevima, bližima sadašnjici, susrećemo ih sve rjeđe. Isto tako posebnu davno izumrlu skupinu životinja predstavljali su leteći gušteri, koji su bili na različite načine prilagođeni letenju, u nekim slučajevima već na način ptica, na pr. kod nekih su već kosti bile ispunjene zrakom, kosti glave srasle, zubi krŽljaviji itd. Ti nalazi kao i činjenica da ptice kao i gušteri imaju na zatiljku samo jedno zglobno puce i da ptičji zameci kroz stanoviti period razvoja nalikuju po obliku i organizaciji zamecima guštera govorili su nam o srodnosti tih dviju različitih grupa životinja već i prije.

Ali svejedno, svjetlo u odgonetavanju porijekla ptica donijeli su tek nalazi ostataka nekih posve neobičnih ptica, nazvanih prapticama (na pr. Archaeopteryx) u drugoj polovici 19. stoljeća. Veliko je bilo iznenađenje među učenjacima kada su prvi puta mogli promatrati fosil nađen u jednom kamenolomu u Bavarskoj. Vidjeli su očigledno pticu pokrivenu perjem, ali pticu zubatog kljuna, dugačkog gušterolikog repa, slobodnih prstiju na krilima s pandžama, veliku poput svrake. Danas postoje 3 fosila ovakve ptice koji se čuvaju po raznim muzejima i koji nam nesumnjivo govore o zajedničkom porijeklu i guštera i ptica od zajedničkih predaka. Prije ovih nalaza smatralo se da su najprimitivnije ptice trkačice (noj, emu i dr.) zakržljalih krila, bez izbočene kobilice na prsnoj kosti i s još nekim primitivnim gušterima sličnim osobinama u građi tijela. Ali nakon što se ustanovilo da su praptice bile pravi letači, a usto mnogo sličnije gušterima od na pr. nojeva, bila je ta pretpostavka napuštena pa se sada uzima da su ovu sposobnost letenja te ptice naknadno izgubile, a s njome u vezi i kobilicu koja podržava letno mišićje, a dijelom i sama krila. Do gubitka ovih osebina moralo je svakako doći već odavno, jer nalaz bliz praptici predočuje baš jedna ptica — plivačica i ronilica — visoka 1 m, koja nije mogla letjeti (Hesperornis).

Nakon ovih nalaza daljnji razvoj ptica nije sačuvan direktnim ostacima, jer već u slijedećim geološkim razdobljima žive mnogi još danas postojeći rodovi ptica. Oni su bili zastupani tek drugim vrstama. U predzadnjem razdoblju tercijara, u miocenu, raščlanjenje ptica gotovo je dovršeno. Nalazimo samo još malo izumrlih vrsta, a nikakvih interesantnijih prelaznih oblika. Danas važe kao najprimitivnije ptice pljenori, gnjurci, zovoji, vranci — koji su već u davna geološka doba imali svoje predstavnike. Ti su, naravno, davno već izumrli. Naprotiv najsavršenije ptice, pjevice, imale su kao najprimitivnije oblike slične djetlovima. I danas smatramo upravo zebovke, a među njima naše vrapce, kao ptice na najvišem stupnju razvoja.

PTICA I ČOVJEK NEKADA

U pradavna vremena ljudi su mogli lutati danima i danima, a da osim divljih životinja ne sretnu dru-

gog čovjeka. Kako nije bilo današnje civilizacije i njenih sredstava za olakšavanje ljudskog života, čovjek je bio prepušten sam sebi. Skloništa je nalazio po špiljama, a hranio se plodovima i korijenjem. Prisiljen da živi u prirodi, nužno je budnim okom promatrao oko sebe i ubrzo stao da nasljeđuje primjer koji mu je ona davala. Vidio je da u prirodi jedno živi od drugoga, slabije da služi kao hrana jačemu, a da bi se jači domogao slabijega, morao je posjedovati stanovitu lovačku vještinu. Morao se služiti bilo zasjedom iz koje bi navalio na žrtvu, bilo brzinom kojom bi je dostigao. A onda je slijedila upotreba oružja — zubi, kljuna, pandža — kojima bi plijen zgrabio, zadržao, usmrtio i rastrgao. Slijedeći te primjere čovjek je nadošao na to da meso odlično može da obogati oskudni njegov jelovnik. Samo ga se trebalo dokopati. Zato se služio sigurno najprije najprimitivnijim sredstvima (pomažući se lukavstvom), kopajući lovne jame na putevima kojima je divljač redovno prilazila k vodi. Kada bi se u tim jamama štogod ulovilo, zatukao bi to kamenjem, kasnije toljagama, a zatim izvukao, oštrim kamenjem ogulio i rastrgao i jeo. Kraj toga je čovjek brzo naučio što je dobro za jelo i u prvom redu koje se životinje lako i bez opasnosti daju uloviti. Tako je sigurno već rano naučio da lovi razne kokoške i jede njihovo meso i jaja, gdje bi ih samo nalazio. Sigurno je baš kvaliteta njihova mesa i jaja, a usto i bezopasnost lova, dovela do pripitomljavanja kokošiju, danas najpoznatijeg predstavnika domaće peradi. Kada se je to zbilo i na koji način, nije nam nigdje sačuvano ni u usmenoj ni u pismenoj predaji. Jedino već u najstarijim djelima nalazimo vijesti o kokošima, po kojima se vidi da je to bila već u ono doba dobro poznata domaća životinja. Vremenom je čovjek pripitomio i ostale njemu korisne ptičje vrste, potrebne za hranu (purana, guske, patke).

Ali do pripitomljavanja je vjerojatno došlo tek nakon što je čovjek od svog nestalnog lovačkog pa i

nomadskog stočarskog života prešao na sjedilački život. Tada kada je žitom zasijao prvu oranicu, stao je na ptice gledati i s još jednog gledišta, naime da li su one štetne ili korisne životinje. Vjerojatno je ponajprije registrirao štetu koju su mu neke nanosile. Tako da je ovakve već rano stao progoniti. Dok je neke korisne, pogotovo udomljene, štitio, ostale bi nemilosrdno, i često i posve pogrešno, proganjao. Kod toga ga je često puta privlačilo lijepo šarenilo ptičjeg perja, kojim se volio kititi. U želji da sačuva naročito lijepe ptice, mora da je već vrlo rano nadošao i na umjetnost prepariranja, jer već početkom 16. stoljeća prilikom učestalih putovanja u Novi svijet, Evropljani na pr. kod Molučkih primitivnih urođenika nalaze tamo davno uobičajene preparate ptica rajčica. Evropejcima, koji tada još nisu razumjevali način konzerviranja, jer izgleda da se je taj tek u vezi s tim preparatima rajčica počeo u Evropi razvijati omogućavajući stvaranje prvih zbirki i muzeja, gledali su u čudu ove svlakove ptica predivnog šarenog perja, ili ptica čija koža nije pokrivala ni meso ni kosti, pače ptica bez nogu (koje su urođenici običavali odrezati). Stoga nije čudo da kod jednog pisca iz 1552. godine nalazimo izraženo mišljenje, da te ptice mora da žive od rose i cvjeća drveća, da nikada ne silaze na zemlju (kada nemaju noge) i da nikada ne istrunu. Stoga su i dobile ime rajske ptice ili rajčice.

Od svih ptica posebnu je ulogu kroz cijeli historijski period imao soko počam već od starih Egipćana (5.000 god. prije n. e.) koji su ga neobično cijenili pridavajući mu božansku moć, držeći ga živoga i njegujući posebnom pažnjom na svetim mjestima. Nakon uginuća balzamirali bi ga, kao i svoje vladare faraone, i sahranjivali zajedno s njima na najsvetijem sedmom prostoru faraonskih grobnica piramida kao pratioca i zaštitnika kraljevskih mumija. Nakon otkrića tih grobnica prilikom odmatanja mumija, od-

motane su i četiri vrste još i danas živućih vrsta sokolova, od kojih se ni u čemu ne razlikuju. Ovo držanje divljih ptica u kavezu datira, kako vidimo, već odavna. Jer čovjek i njegove osebine nisu se izmijenile. I kao što danas mnoga mladež voli da pljačka gnijezda raznih ptica, pa tako i gnijezda grabilica, činila je to i nekada.

Možemo stoga uzeti da je i do upotrebe sokolova i drugih grabilica za lov došlo više manje pukim slučajem, možda na način koji se desio nedavno u nekom njemačkom gradu. Kada se tamo neki lovac vraćao iz lova, ponio je svojoj djeci iz gnijezda ispalog mladog sokolića, koji se kasnije tako pripitomio, da se, živeći inače potpuno slobodno, spuštao njima na ramena prilikom šetnji. S toga mjesta je rado napadao vrapce, koji bi sjedili na krovu. A od ovog nenamjernog lova na vrapce pa do pravog sokolarenja, kod kojega čovjek lovi pomoću uvježbanih sokolova i drugih ptica grabilica, samo je jedan korak. Kako u davna vremena nije bilo pušaka, morao je interes lovaca za ovakav način lova biti kudikamo veći nego li je danas. Stoga i susrećemo danas ovaj način lova sačuvan kod primitivnijih naroda. Od njih se prenio ponovno kao sport na civilizirane narode (na pr. Austriju i Njemačku) gdje se u zadnje vrijeme sve više propagira.

Dakle, čovjek je već vrlo rano zamijetio ptice, razvrstao ih na lovnu divljač, pripitomio one vrste koje može uzgajati sebi za hranu, njegovao nadalje druge koji mu služe kod lova. Ali i šarenilo perja i predivni pjev nekih potakao ga je da ih već vrlo rano (na pr. na kineskim carskim dvorovima najstarijih dinastija) drži u kavezima isključivo sebi za zabavu i užitak. O tom svjedoče već najstariji nalazi slikarstva, kiparstva, stare srednjovjekovne tapete itd. Osim toga uočen je i njihov odnos prema radu čovjekovih ruku, osobito u vezi s obrađenim poljoprivrednim kulturama, na ribnjacima i mrijestilištima, kasnije u vezi sa samom lovnom divljači, tako da je čovjek i s te strane stao zahvaćati u njihovo brojčano stanje. Jasno da su s time pogotovo u najranije i najgušće naseljenim krajevima (na pr. nekadašnjeg Rimskog carstva) uporedo s potiskivanjem šuma, a neumjerenim lovom, potisnute mnoge lovne životinje i ptice. Sve je to utjecalo na razvoj prirode koja je u tim predjelima doživila velikih promjena i poremećenja, čije posljedice mnogi evropski narodi dandanas gorko osjećaju. Kamo sreće da imamo više ovakovih tihih nedirnutih predjela u kojima se život još nesmetano odvija i u kojima možemo još danima lutati ne susrećući ni šumske pile, ni drvosječe, uopće niti čovjeka! Takvi predjeli postaju sve rjeđi na zemlji, a jer predočuju oaze u moru promijenjene, a često puta i potpuno uništene prirode, ujedno su i rezervati za mnoge i mnoge životinjske vrste.

PTICA I ČOVJEK DANAS

Lovac pođe, na primjer, u lov na tetrijeba gluhana (Tetrao urogallus) na Risnjak. Sjetit će se da je čitao kako ta ptica voli piramidalne uzvisine — bregove — obrasle bukovom šumom, ali ne pregustom te tu i tamo pomiješanu jelom. Sjetit će se da već po izgledu bukovih stabala na tim mjestima možemo zaključivati o tome da li su ona prikladna za tetrijebovo pjevalište, jer on voli onakve bukve čije dugačke donje grane (još gole u to vrijeme) poput ispruženih ruku strše vodoravno ili nešto sagnuto prema dolje. Ako usto na tim mjestima (na oko 1000 m nadmorske visine) vlada mir nenarušavan od strane čovjeka, postoje ujedno svi preduvjeti za njegovo dolaženje. Ova činjenica daje nam misliti. Dakle, ne možemo naći tetrijeba bilo gdje. Mada je on inače vrlo rasprostranjena ptica koja živi i u Evropi i u Aziji i to pretežno

u sjevernijim predjelima, osim Alpa i naših planina gdje se spušta najjužnije (i do 42° sjeverne širine na Šari), preostaju vrlo mnogi predjeli na zemlji bez te ptice. Dapače i u području njegovog dolaženja bira on, kako smo gore rekli, i opet posebna staništa — biotope.

Takav slučaj nije nipošto jedinstven. Zar smo možda u šumama Risnjaka našli našeg vrapca pokućara ili rodu bijelu? Jasno da nismo. Svaka ptičja vrsta ima svoj životni prostor — areal — u kojem je ali opet u njoj posve odgovarajućim biotopima rasprostranjena. To je i razlog što je naš lovac prilikom penjanja na Risnjak susretao sve raznolikije vrste. Dok je sasvim dolje u dolini Kupe na kojih 250 m visine na pr. slušao sićušno kliktanje djetla malog, kojega je na oko 600 m zamijenio vijoglav mravar, da sto metara više zafićuka žuna siva, na kojih 1100 metara najčešći je bio djetao veliki. Sto metara više u crnogoričnim šumama visinskog predjela bio je ushićen promatranjem rijetkog djetla troprstog. Na otprilike istoj visini, ali u pojasu bukove šume, susretao se po prvi puta s djetlom bjelohrptenim. Njemu se ovdje i u predjelu mješovitih šuma pridružuje redovno i mravozub crni, najveća naša žuna. Dakle, od sveukupno 10 vrsta žuna i djetlova, koji žive u našoj zemlji, susreo je toga dana idući od podnožja prema vrhu Risnjaka 7 vrsta.

Kada bismo rasprostranjenje ovih sedam vrsta žuna uspoređivali na geografskim kartama, vidjeli bismo da areal nijedne nije potpuno jednak arealu koje druge žune, premda su to sve međusobno vrlo srodne vrste. Iz tog proizlazi velika raznolikost u rasprostranjenju ptičjih vrsta na našoj zemlji.

Kada bi nam bilo moguće da našu zemlju prokrstarimo uzduž i poprijeko, a da kod toga prođemo pješice kroz najrazličitije predjele najraznolikijih šuma, šikara, čistina — vidjeli bi uvijek druge, uvijek

nove i nove ptičje vrste. Mada u zadnje vrijeme postoji, naročito u Americi, hobby, običaj mnogih koji vole ptice, da putuju kroz što više raznolikih zemalja u toku jedne godine sa željom da se susretnu sa što većim brojem ptičjih vrsta, da te promatraju vlastitim očima takmičući se što više u tome tko će nadmašiti u broju promatranih vrsta, dosada je bio rekordan broj preko 400 vrsta promatranih jedne jedine godine. To bi otprilike bio broj ptičjih vrsta koje dolaze i mogu da dođu u našoj državi. Broj gnjezdarica, zavičajnih ptica, je dakako manji (oko 250). A sve to je tek dio svega onog mnoštva raznih ptičjih vrsta koje postoje.

Moramo naime znati da danas živi otprilike na zemlji oko 8.600 ptičjih vrsta. A te su vrlo različito rasprostranjene. Najviše srodnosti po sastavu ptičjega svijeta pokazuju otprilike isti klimatski pojasevi Evrope i Azije. Često im se pridružuju predjeli Sjeverne Amerike kao i predjeli Afrike. Australija je već rijetko povezana srodnim vrstama sa Starim svijetom (Evropom, Azijom i Afrikom) na pr. po lunji crnkastoj (Milvus migrans) ili Stari svijet s Južnom Amerikom po eji strnjarici (Circus cyaneus). Ptičji svijet je uglavnom raspoređen na zemlji u 4 oblasti (carstva), koje se opet granaju u regije, provincije i distrikte. Te 4 oblasti zovemo: Neogea (Južna i Srednja Amerika do južne granice USA, 2500 vrsta), Arktogea (gotovo čitavi preostali dio, Sjeverna Amerika, Evropa, Azija, Afrika s Madagaskarom, oko 4000 vrsta), Notogea (Australija s otočjem, 1800 vrsta) i Antarktis, te međuoblast Arkto-Notogea s preostalim vrstama.

Ono što je čovjeka od davnih vremena povezivalo s pticama, nastavlja se i u naše vrijeme, ali dakako pod nešto izmijenjenim oblikom. Gledajući sa svog ličnog stanovišta čovjek je nesvjesno podijelio ptice u korisne, štetne i indiferentne i prema tome uredio svoj odnos i postupke prema njima. Kasnije ćemo

vidjeti kako ova podjela danas ni u kom slučaju ne može više zadovoljavati.

Onim trenutkom kada je čovjek stao pripitomljavati životinje, stao je za njih osjećati. Najprije je pripitomio kokoši (negdje za brončane dobe) od kojih je tokom dugog perioda uspio neprestanim odabiranjem uzgojiti razne rase.

Odavna uzgaja i guske, koje potječu od guske divlje (Anser anser) koja još i danas živi divlja u Sjevernoj Evropi i Aziji, pa i kod nas. Purana smo u Evropu prenijeli iz Sjeverne Amerike oko 1550. godine, dok patka spada među ptice, koje je čovjek zadnje pripitomio. Svakako udomaćenjem kokoši, purana, gusaka i pataka, čovjek je sebi osigurao i još uvijek osigurava jedan dio potrebne mesne hrane.

Od davnih vremena poznat je golub kao pitoma ptica u Evropi, Aziji i Sjevernoj Africi. Već nakon Homera ušao je grčku povijest. Za njegova pretka uzimamo danas goluba divljeg bijele trtice, ali ne znamo sigurno ne radi li se možda o križanju s još kojim oblikom. Križanjem primjeraka raznih osebina uzgojeni su danas golubovi u najrazličitijim rasama. U zadnje vrijeme se oni drže mnogo u sportske svrhe. U Belgiji i Italiji na pr., ali i drugdje pa i kod nas, postoji neobično razvijen smisao za uzgoj golubova osobito listonoša, tako da te zemlje imaju vrlo mnogo uzgajatelja — golubara. Oni priređuju povremena takmičenja kojim prilikama određuju i nagrađuju najbolje primjerke, a to su oni koji u najkraće vrijeme prelete najveće udaljenosti i vrate se u svoj golubinjak. Legla ovakovih primjeraka naročito se cijene. Prilikom tih takmičenja mnogi golubovi zalutaju i odlutaju vrlo daleko, pa ovdje leži uzrok čestim nalazima stranih golubova u našoj državi. Zbog evidencije mladi se golubovi već zarana prstenuju kod čega im se stavlja oko noge lagan aluminijski prsten s oznakom države, godine rođenja te rednim brojem

uzgajatelja. Ovakav prsten izgleda na pr. ovako: 150561 ITALIA-62. Uz taj prsten (koji se ne da kasnije, kada ptica odraste, skinuti) često nose golubovi još jedan (gumeni ili aluminijski prsten) s registracijom dotičnog golubarskog kluba i početnim slovima uzgajatelja.

Spomenuli smo već davni običaj držanja ptica u kavezima (na pr. u Kini), a taj je običaj i danas raširen. Kod toga se većinom radi o malim pticama pjevicama, papigama i grlicama. U svrhu nabavljanja novih primjeraka, u trgovačke svrhe, razvio se lov na divlje ptice koji je usavršio najrazličitije metode hvatanja. Kod svih načina gotovo se uvijek upotrebljavaju vapci — ptice, pripadnice one vrste, čije primjerke želimo uhvatiti, a koje su već ranije uhvaćene i posebnim postupkom naročito pogodne da svojim intenzivnim glasanjem privlače još divlja jata. Osim najrazličitijih mreža i klopki, najrašireniji način lova na te ptice bio je ljepkarenjem — lovom na ljepak. Taj se ljepak dobiva od bobica nekih poluparazitskih biljaka na raznim vrstama drveća. Naročiti majstori za taj lov su južnjaci, Španjolci, Francuzi te naročito Talijani, a od ovih posljednjih prešao je taj običaj i na naše obalno područje.

Osobito su taj običaj prihvatili u Dalmaciji, gdje lov ljepkom na ptice važi već kao nasljedna strast koja prelazi od oca na sina. Nažalost glavna svrha takvog lova proizlazi iz gurmanskih razloga (jer ne možemo kazati da glad u normalnim prilikama sili čovjeka da se laća tako malih objekata za svoju ishranu), zbog uporabe stotina i stotina sitnih ptičica za rižota, brodetta i druga jela. Preostali dio, ako nisu ženke (koje se da ih ne moraju čistiti od ljepka) odmah ubijaju, drže po kavezima, često gusto zbijene pod nehigijenskim prilikama, dijelom za prodaju, a dijelom izvrgavajući one namijenjene službi vabljenja često raznim mučenjima. Drže se mjesecima u mraku, da bi u doba lova, a to je oktobar, naročito intenzivno vabile, pale im se u istu svrhu oči itd. Kada još pri-

roda nije bila toliko promijenjena i uništena, kao možda ranije u prošlom stoljeću, mogao se taj običaj trpiti.

Danas se međutim sve države najodlučnije bore protiv tog običaja. I usprkos tome kao crna ljaga na savjesti evropskih naroda leži još uvijek, reklo bi se, neiskorjenjiv običaj naročito u Italiji. Italija i dalje ne poštuje međunarodne nagodbe u vezi toga problema i u toj se državi ta vrst »lova« i danas najmasovnije odvija. Kod pripadnika raznih udruženja za zaštitu ptica, koja u svakoj državi imaju svoje posebne ogranke, na svakom kontinentu ujedinjene u pojedine sekcije, dovelo je to čak do mnogih revoltnih mjera. Među njima je svakako zanimljiva ona, da mnogi i mnogi od njih neće da ljetuju iz tog razloga u Italiji, kako bi na taj način manifestirali svoj protest.

Kod nas je običaj hvatanja ptica pjevica na žalost razvijen i odviše. Mada su ove ptice prema našim zakonima o lovu zakonski zaštićene, u praksi taj se lov još na mnogo mjesta nesmetano odvija. Isto su tako zračne puške najčešće uperene baš u ptice pjevice koje moraju, hoćeš nećeš, služiti omladini za zabavu i vježbu u strijeljanju.

UZGOJ PTICA

Evo ovako, na različite načine, prilazi čovjek pticama.

S jedne strane ih je od pamtivijeka privlačio u svoju blizinu, i to one koje će mu koristiti, s druge strane stale su ptice same slijediti čovjeka i koristiti se njegovim djelovanjem. Napustivši pećine čovjek je stao krčiti šume i stvarati svoja naselja. A to su sve važni faktori približavanju ptica čovjeku, jer su se na primjer uz obrađena polja naselile mnoge ptice prirodnih čistina kao i otvorenih terena, kao ševe,

eje, vivci, velika i mala droplja, prepelica, vrane, svrake itd. Uz posječene šume po grmovima zauzele su mjesta mnoge vrste sunčanih grmovitih biotopa, kao svračak rusi, strnadice, batić, grmuše.

Na zadnje počele su ptice stavljati svoja gnijezda na same ljudske nastambe. Kao najtipičniju vrstu nalazimo ovdje lastavicu. Lastavica pokućarka (Hirundo rustica), možemo reći, potpuno se prilagodila čovjeku, te je samo jedan slučaj poznat iz literature, da je gnijezdila izvan kuća u prirodnom staništu. Naš vrabac pokućar (Passer domesticus) gotovo pretežno gnijezdi na kućama, ali, a to je rijetko, nalazimo njegova neuredna gnijezda i po šumarcima. Njegov srodnik, vrabac poljski (Passer montanus) na pr. još uvijek dosta često gnijezdi u jakim populacijama osim na kućama i u nizinskim vrbovim i hrastovim šumama. Piljak kosirić (Delichon urbica), koji u pravim kolonijama živi po gradovima, dolazi i na stijenama (na pr. na Plitvičkim jezerima, u Paklenici), što važi i za čiopu crnu (Apus apus), tu najkarakterističniju vrstu naših primorskih gradova. Čavku zlogodnjaču (Coloeus monedula) nalazimo često još po stijenama (na pr. u dolini Mirne u Istri), ali je usto jedna od najrašireniji domaćih ptica u Makedoniji i Srbiji, gdje uz grlicu kumru nastava tavane kuća. Vjetruša klikavka (Falco tinnunculus), gnjezdarica stijena i pećina, sve više ulazi u gradove gdje zauzima tornjeve i zvonike te potkrovlja visokih kuća.

Dakle, kod ptica očigledno postoji sklonost adaptaciji čovjeku i novim prilikama. To važi osobito za kosa crnog (Turdus merula), kod kojega je došlo do razvoja dviju populacija — plašljive šumske koja redovito seli i polupitome gradske koja i zimi nalazi dovoljno hrane oko kuća.

Važnu ulogu u privlačenju ptica u gradove vrše vrtovi, parkovi, aleje i groblja, osobito u gusto naseljenim krajevima, gdje se vrši gusta koncentracija

ptica. To je osobito poznato za parkove u Vojvodini u kojoj su prirodni biotopi u velikoj većini potisnuti. Ondje je na pr. u nestašici pogodnog grmlja i svračak rusi (Lanius collurio) jednom zgodom napravio gnijezdo na tlu. Za približavanje ptica čovjeku i njegovim naseljima od presudne je važnosti stav čovjekov.

U onim zemljama, gdje je zaštita ptica već dublje ukorijenjena, a čovjekov postupak obazriv i human, ptice su i pitomije i često smještaju svoja gnijezda na posve neobičnim mjestima. Takav je slučaj s nacionalnom pticom Engleske, čučkom crvendaćem (Erithacus rubecula). U jednom je slučaju ušao u stan i napravio gnijezdo u sobi na polici s knjigama, gdje je uspješno othranio mlade, a vlasnici stana su radi njega cijelo vrijeme držali prozor sobe otvoren. Ili drugi slučaj gdje je drugi par izlegao mlade u traktoru, koji je stajao u nekom skladištu i na kojem je cijelo vrijeme othranjivanja mladih stajala tabla s upozorenjem da se traktor ne smije dirati radi jedne porodice crvendaća. Ovakav postupak omogućuje raznim inače divljim i plahim pticama ulaz u gradove (pa su poznati slučajevi gniježđenja na pr. plašljivog goluba dupljaša, drozda imelaša i drugih).

Kako se oko naselja šume intenzivnije iskorištavaju, nestaju u njima stara stabla tako potrebna za dupljašice. Umjesto njih često se razvijaju voćnjaci u kojima stabla voćaka doživljavaju veliku starost, a jer se uređuju, režu grane, stvaraju se duplja, tako da takvi stari voćnjaci služe kao idealna gnjezdilišta mnogim dupljašicama. Poznat je slučaj starih voćnjaka u Gornjem Međimurju, naročito bogatih pticama, u kojima je nađeno na gniježđenju 15 različitih vrsta često i po 3 vrste na istom stablu jabuke (sjenice, djetlovi, čvorci, crvenrepke, muharice, zlatovrane, pupavci itd.).

Pored držanja ptica pjevica u kavezima, danas je sve češći umjetni uzgoj lovne divljači, dakako u pr-

vom redu fazana. U tu svrhu postoji već čitav sistem rada i postupaka koji bazira na sve brojnijim i boljim iskustvima uzgajatelja. Uzgoj i držanje u volijerama vrše baš lovci i lovačka udruženja vlastitim sredstvima. Ali danas se ne zadovoljava samo uzgojem na pr. fazana u svrhu povećanja broja te divljači, već se pokušava umjetni uzgoj kako trčaka skvržulja tako i jarebica kamenjarki. A nismo daleko od namisli da se ogledamo i u uzgoju preostale pernate divljači. Sve češći su i radovi oko uvažanja tuđe lovne divljači i njihovog uzgoja te puštanja u naša lovišta.

Po mom mišljenju trebalo bi kraj toga bezuvjetno pripaziti na to da se uvijek ti prvi pokušaji u nekom području registriraju da bi se kasnije znalo porijeklo pojedinih ptica stranih u domaćoj ornitofauni. Jer valja uvijek imati na umu da svaki kraj ima svoje specifične životne prilike koje odgovaraju stanovitim životinjama, ovdje specijalno pticama. Ako prirodna ravnoteža, koja je preduvjet normalnog stanja u prirodi, još nije narušena, tada svaka vrsta ima i svojeg neprijatelja koji je drži uglavnom uvijek u podjednakom broju. A to je i nužno kako ne bi došlo do prehvaćanja jedne vrste, koja onda lako može postati prava napast i nanijeti goleme štete (kako se na pr. dogodilo s uvažanjem kunića u Australiju). Osim toga ptice, barem velika njihova većina, posjeduju sposobnost skitanja i selenja, tako da ne bi nalaz koje strane ptice bio krivo protumačen kao njezino aktivno kretanje.

Ima više ptica iz najrazličitijih redova za koje se i danas čovjek-lovac živo interesira. Osim lovne divljači, to su, kako smo ranije spomenuli, sokolovi i neke ptice grabilice — radi sokolarenja. No svakako je češći od toga običaj da pojedini lovci ili lovačka društva drže na pr. sovuljagu buljinu (Bubo bubo), a i druge sove, da pomoću njih love i tamane u

prvom redu vrane, a onda i ptice grabilice, koje pojava sove poput magneta privlači. Ovdje moramo odmah upozoriti na to da su ne samo gotovo sve grabilice zaštićene (osim kopca, jastreba i eje močvarice), već da one nisu isključivo samo štetne, ili barem ne onoliko kako se to općenito misli. Osim toga one zauzimaju važno mjesto u domaćinstvu prirode, pa im se mora radi kojega fazana ili trčke ili zeca i progledati kroz prste. Njihova je i selektivna uloga, jer uništavaju slabu i bolesnu divljač, čime često sprečavaju epidemije, koje znadu potpuno opustošiti pojedina lovišta, a vrše i sanitarnu službu žderanjem leševa uginulih životinja, da ne istaknemo i njihovu direktnu korist tamanjenjem insekata i miševa i drugih štetnih glodavaca i drugih sisavaca. Usto iznad svega treba misliti i na njihovo često puta upravo neznatno brojčano stanje, na njihovu relativno kasnu spolnu zrelost te mali broj potomstva (na pr. kod orlova), ako ne i na to, da pojava ptice grabilice u zraku uvijek djeluje uzbudljivo i oduševljava.

Pored korištenja grabilica i sova za svoj lov, čovjek se služi pticama i kod svog ribolova. Ovakav običaj nalazi se i u našoj zemlji kod ribara na Dojranskom jezeru koji od pamtivijeka love ribu pomoću raznih ptica vodarica, ponajčešće vranaca, gnjuraca i ronaca, koje hvataju u svojim mrežama, režu im letna pera i njihovu pohlepu za ribom usmjeravaju u svoju korist.

Upravo korist koju imamo od ptica sili nas da vodimo sve veću brigu o njima i njihovu brojčanom stanju i da radimo na njihovoj sve intenzivnijoj zaštiti.

Danas područje Risnjaka važi kao nacionalni park i mi smo se potpuno složili s činjenicom kako je korisno u svakom pogledu proglašenje područja Risnjaka Nacionalnim parkom. Pa zar nije ipak primijećeno smanjivanje broja tetrijebova? Ne doduše još znatno, ali ipak.

Ovu brigu za brojčanim stanjem ptica u prirodi osjeća sve više ljudi. A da ona ne datira iz novijeg vremena, dokaz je na pr. rad Nacionalnog društva za zaštitu ptica t. zv. Audubon Society zajedno s državnom službom za zaštitu riba i divljači u USA još od 1900. godine. Od onda svake godine na 26. decembra obuhvaća sve stanovnike »Novog svijeta« koji bilo kako stoje u vezi s pticama, velik nemir. U dugim autokaravanama odlaze još prije zore, s pravom upravo vatrenom revnošću, na brojanje ptica. Ovo brojanje poznato pod imenom »Christmas Bird Count« tako je dobro organizirano, da već tjednima prije pojedine grupe brojača odaberu svoje revire, iskušavši ih prije toga dana. Tako na pr. jedna grupa u državi Floridi kod svojih pripremnih radova nabrojala je 78.000 ptica promatranih u 500 sati kod 1500 autokilometara.

Uz ovo brojanje ptica bez obzira na vrstu postoji već dobro organizirano prebrojavanje jedne određene vrste. Tako je Britanska sekcija Internacionalnog Komiteta za zaštitu ptica 1957. na pr. odredila i provela prebrojavanje brojčanog stanja patke divlje (Anas platyrhynchos) u Britaniji, ali i u drugim nekim zemljama (na pr. u SSSR).

Ovdje smo se dotakli jedne od danas najkarakterističnijih oznaka svih ljudi koji se bave proučavanjem ptica, a koje zovemo ornitolozima, a to je njihovo mišljenje proizašlo iz spoznaje da ptice, baš radi svoje sposobnosti letenja i preljetavanja, skitnja i seobe često preko velikih površina, ne mogu biti smatrane samo svojinom isključivo jednog naroda. Ova internacionalnost u gledanju na ptice i u njihovom tretiranju pogotovo u vezi s brojčanim stanjem i potrebnom njihovom zaštitom, ili protivno smanjivanju broja, ni među kojom grupom zoologa nije tako raširena kao kod ornitologa. Da bi se to još bolje razumjelo, treba imati na umu da nijedna grupa životinjskog svijeta nije tako obljubljena kao razred ptica.

Da su ptice najobljubljenije i najbolje poznate životinje zahvaljuju u prvom redu svojem većinom šarenom perju, svojim gotovo uvijek estetskim pojavama i svojem pretežno melodičkom načinu glasanja i pjevanja koje predočuje ono muzikalno najsavršenije u prirodi. A i sposobnost letenja vlastitom snagom nije inače nigdje tako usavršena kao kod ptica što im omogućuje tajanstveno udaljavanje u daleke krajeve. Onuda ih mi ljudi možemo često pratiti samo našom čežnjom. Privlačan je nadalje i njihov obiteljski život tako da u prirodi jedva ima nešto slično što bi u tolikoj mjeri moglo ganuti ljudsko srce kao baš taj njihov porodični život.

A budući da se njihov život odvija, protivno onom većine drugih životinja, slobodno, javno i pretežno po danu, pruža ptićji svijet ne samo uvijek nove i dražesne zgode za promatranje, već i najbolju i neiscrpivu mogućnost istraživalačkom porivu i veselju novoga. On je neiscrpivo vrelo djelatnosti najrazličitije vrste i na najrazličitije načine. Posve osobito polje otvara se kraj toga i u suradnji na zaštiti ptica, na koju nužno obavezuje bavljenje ptičjim svijetom i do koje ono obično i dovodi.

Prema tome nije čudo da se na osnovu ovolikih mogućnosti za rad posvećuje nauci o pticama (ornitologiji) ne samo velik broj profesionalnih stručnjaka nego baš i ornitologa-amatera, koji pripadaju inače svim mogućim zvanjima. No ovo bavljenje ornitologijom ne pruža samo zabavu i razonodu, nego i važne naučne zadatke čije rješavanje može da pruži pravo zadovoljstvo i priznanje radi napredovanja nauke. Ni u jednoj disciplini biologije ne surađuju toliki stručnjaci i laici kao baš u ornitologiji. Iz toga proizlazi da je ona naročito izgrađena i napredna tako da u svojim ograncima (na pr. etologiji) ima vodeću ulogu među zoološkim znanostima.

Danas je dokazano da se gustoća naseljenosti jedne velike množine naših domaćih ptičjih vrsta za 2—3

godine umjetnim razmnožavanjem i prirodnim poboljšavanjem može povećati 10—50 puta. Tako da je zaštita ptica pored idealne vrijednosti dobila nepregledno gospodarsko značenje u biološkoj zaštiti biljaka. Danas se znade da se gustoćom od 0,1—6 parova ptica dupljašica na 1 ha može mnogo postići u predusretnim radovima na zaštiti biljaka. S druge strane ne smijemo se dati zanijeti mišlju da se isključivo pomoću ptica može uspješno boriti protiv kalamiteta (štetnog djelovanja previše namnoženih štetnika). Prema stanju našeg današnjeg znanja ne mogu ptice ukloniti kalamitet, ma kako gusto bile naseljene i mada igraju bitnu ulogu. Za to je potrebno zajedničko djelovanje čitavog niza snaga.

Pored ptica postoji veliki broj drugih prirodnih neprijatelja (razne nametničke ose, razbojnički kukci, pauci, uzročnici bolesti, vrsta tla, nestašica hrane, vlaga zraka, temperatura itd.) što sve može igrati znatnu ulogu kod borbe protiv štetnika. Zaštitu ptica treba promatrati i cijeniti više kao preventivu, sredstvo za smanjivanje broja štetnika, koje neće dopustiti njihovo preveliko namnožavanje. Ne bi se radilo pak u biološkom smislu, kada bi se na pr. u ugroženim područjima u kojima se novim metodama povisio broj ptica, uništavali ptičji neprijatelji.

Potrebno je prije svega poraditi na tome da se održi zdravi odnos, prirodna ravnoteža, između prirodnih neprijatelja korisnih ptica. A naći u tome pravu mjeru može biti zadaća samo iskusnog ornitologa.

Nadalje, treba se sačuvati biološka ravnoteža unutar sveukupne populacije (grupa pripadnika jedne vrste u nekom kraju), a to se dešava prirodnim putem, jer sve što je bolesno i slabo i neprikladno za razmnožavanje istrebljuje se. Grabilice i sove, osobito one vrste, koje nisu zaštićene ili su samo u doba gniježđenja zaštićene, sa stanovišta zaštite ptica sasvim su naročito potrebne zaštite. Usprkos njihove

velike koristi u poljoprivredi, iz godine u godinu sve se više istrebljuju često samo radi zaštite niske divljači, ne gledajući na veliko i važno njihovo značenje, koje često puta nadilazi korist pojedinih primjeraka te divljači.

Evo kako nam se samo od sebe nameće potreba zajedničkog rada stručnjaka i lovačkih organizacija na zaštiti ptica i prirode uopće. Na polju zaštite potrebno je kudikamo više izobraženih mladih, pa i starih lovaca. Ta izobrazba ne bi se smjela proteznuti samo na razlikovanje vrsta, koje je često puta vrlo nesigurno, već bi trebalo naročito istaći gospodarsko značenje na pr. grabilica i sova. Već zbog razloga snošljivog života lovaca kao i onih koji rade na zaštiti ptica i prirode, a usto i mnogih tisuća prijatelja zavičajne prirode, trebalo bi na pr. akciju tamanjenja štetočinja u vezi lovačkih takmičenja nešto promijeniti. Naime kod te akcije ne bi se smjelo uništavati generalno neka vrsta na cijelom teritoriju, već bi se to trebalo činiti ondje gdje se za to ukaže potreba. Na pr. vrana gavran (Corvus corax)koji je brojan u našem obalnom području, može tamo biti štetan (na pr. kod jagnjenja) obzirom na broj, ali u sjevernijim krajevima gdje je rijedak, ta njegova šteta ne može biti tolika da opravdava istrebljenje.

Isto tako ne bi smjeli dozvoliti da se naše zavičajne ptice potisnu na račun bilo koje uvezene divljači (na pr. fazana iz Azije). Navedene vrste imaju važnu zadaću u domaćinstvu prirode, koju pak ne mogu preuzeti ni lovci, a ni fazani.

ZAŠTITA PTICA

Danas se na ptice gleda uglavnom s dva stanovišta: na sve veće zadovoljstvo treba priznati da sve više prevladava mišljenje da ptice treba štititi u pr-

vom redu radi njih samih. Ali usto im je priznata i rentabilnost kod biološke zaštite, pa se na njih gleda i pod prizmom koristi koju nam one pružaju.

Dugogodišnja mučna i savjesna ispitivanja prehrane ptica (u Engleskoj, SSSR, Holandiji, USA, Njemačkoj, pa i kod nas) dala su dobar pregled prehrane ptica unutar raznih godišnjih doba. Ali su još i dalje važna daljnja ispitivanja prehrane kod pjevica u najrazličitijim biotopima i godišnjim dobama.

Tako znamo na pr. da se mlade zebe u gnijezdu prehranjuju pretežno štetnim insektima. Dok u drugom dijelu godine pretežno od sjemena korova uz štetne insekte. Za naše je djetlove poznato da žderu mnoge šumske štetnike, ličinke i gusjenice. Potrošnja hrane kod insektivora (koji se hrane kukcima) je osobito velika. Ona stoji u obratnom razmjeru s veličinom ptice. Manje vrste (zviždak, kraljić, palčić, sjenice) trebaju dnevno onoliko hrane koliko su teške.

Zaštita ptica u tijesnoj je suradnji sa zaštitom prirode uopće.

Ona se brine za sačuvanje i ponovnu uspostavu prikladnih životnih prostora za ptičji svijet. Tamo gdje postoje za to mogućnosti, stvara terene za zaštitu ptica na pr. uzgaja živice, šumice itd.

Kao prije spomenuti tetrebovi, ali često u znatno većoj mjeri ugrožene su i neke druge vrste, čiji broj vidljivo opada. Mnogima od njih prijeti prava opasnost bilo potpunog istrebljenja uopće, ili nestanka samo iz nekih područja. To osobito važi za veće ptičje vrste, koje su u zapadnim krajevima već jako brojčano prorijeđene. Među ove spada na pr. vrana gavran (kod nas na slobodnoj listi) i orao stekavac (Haliaëtus albicilla). Broj posljednjih, orlova stekavaca bio je na pr. u Njemačkoj na početku 20. stoljeća tako nizak, da je samo pukim slučajem izbjegnuto njihovo potpuno istrebljenje. Danas kada se njihovo stanje

nešto popravilo, opet je u pitanju njihov opstanak zbog sve veće gustoće naseljenosti kao i sve većih i češćih radova u njihovim gnijezdilištima (šumskim revirima). Tako je i vrana gavran gotovo istrebljen proganjanjem od strane čovjeka u Njemačkoj. Oni ostaci populacije ove vrste, koji su preostali nakon drugog svjetskog rata, postali su, zahvaljujući zaštitnim sredstvima, centrima za naseljavanje napuštenih područja.

Da nazadovanje brojčanog stanja ide svojim tokom, svjedoče već mnoge i mnoge vrste koje su izumrle u historijsko doba. Tako je na pr. najveća ptica uopće, moa (Dinornis) s New Seelanda, visoka 3,5 m, posve bez prednjih udova, istrebljena u 18. stoljeću. Golub selac (Ectopistes migratorius), koji je u nepreglednim jatima živio u Sjevernoj Americi nestao je u ovom stoljeću. 1906. godine bio je istrebljen posljednji primjerak u prirodi, a godine 1914. uginuo je posljednji primjerak u zoološkom vrtu. Samo sto godina ranije (1813) napisao je američki ornitolog Audubon slijedeće riječi, iz kojih možemo zaključivati na upravo nevjerojatnu množinu ovih ptica (koje su usprkos nje bile u punih sto godina potpuno uništene):

»Jeseni g. 1813., kada sam išao nekoliko milja ispred Hardenburgha uz Ohio preko suhe ravnice, opazio sam jato golubova selaca, koje je letjelo od sjevero-istoka k jugo-zapadu. Budući da mi se pričinio njihov broj veći nego što sam ga ikada prije vidio, zaželio sam da brojim jata, koja su za vrijeme jedne ure u području mojih očiju prelijetala. Zato sam sjašio, sio na neku uzvisinu i načinio sam na papiru svojom olovkom za svako jato, koje je prolazilo, po jednu tačku. Za kratko sam vrijeme opazio, da nije moguće poduzeće provesti, jer su se ptice pojavile u nebrojenoj množini. Ja dakle ustadoh i nađoh, da sam za 21 minutu nabrojio 163 jata. Nastavih svoj put; a mase se množahu uvijek jače. Uzduh je bio upravo napunjen golubovima i popodnevno sunce pomračalo je od njih kao za pomrčine, i šum od udaraca krilima uspavao je moja osjetila. Dok sam ja u Youngovoj gostionici na stjecištu rijeke Salt i Ohio čekao na svoj objed, vidio sam još beskrajne legije gdje prolaze u širini, koja se protezala od Ohia do šuma, koje su se u daljini viđale. Ni jedan golub nije sio, ali nije se ni u čitavoj okolici nalazio ni jedan orah, ni jedan žir. Radi toga su letjeli u takovoj visini, da sam uzalud kušao, da ih svojom izvrsnom puškom dohvatim; pucnjava ih nije pače ni smetala. Prije zapada sunca dođoh u Louisville, koji je od Hardensburgha 55 milja udaljen. Golubovi su još letjeli u nesmanjenom broju, i tako je to išlo 3 dana neprekidno.«

Dvije vrste golemih golubova, dronta, izumrle su u 17. stoljeću. Arapski noj (Struthio camelus syriacus) nije na pr. poslije 1941. nigdje zabilježen ni promatran i lako je moguće da je u međuvremenu izumro. Danas se znade za 133 što vrsta što podvrsta ptičjih koje su ugrožene i kojima prijeti opasnost potpunog nestanka. Jedanaestorici prijeti neposredna opasnost kako to možemo čitati u radu sekretara Internacionalnog Savjeta za zaštitu ptica objelodanjenog u glasilu kongresa održanog u Japanu 1960. godine. A ove su: havajska guska (Nesochen sandvicensis), novokaledonski kagu (Rhynochetos jubatus), indijska crvenoglava patka (Rhodonessa caryphyllacea), australski papagaj (Pezoporus wallicus), bjelokljuni djetao (Campephilus principalis), bermudska zlogodnica (Pterodroma cahow), marianska kokoška (Magapodius laperouse), kalifornijski kondor (Gymnogyps californianus), eskimski pozviždač (Numenius borealis), sjevernoamerički ždral (Grus americana) i stelerov albatros (Diomedea albatrus).

Akcija zaštite je doduše danas već na mnogim mjestima na zamjernoj visini pa je baš i u vezi spomenutih ugroženih vrsta gdjegdje mnogo učinjeno. Tako je za održavanje i spašavanje havajske guske na pr. poduzeto već mnogo akcija. Među ostalim je uspjelo umjetno uzgojiti 180 primjeraka na Havajima, koji će biti pušteni na prikladnim mestima svog originalnog staništa i na taj način povećati izbrojanu populaciju od 70 primjeraka. Od bermudske zlogodnice žive danas samo 2 ili 3 para, koji se štite svim raspoloživim sredstvima. U februaru 1960. nabrojeno je 60—65 primjeraka kalifornijskog kondora, nešto manje vrste od južnoameričkog kondora, najveće ptice na svijetu. Godina 1959. bila je na pr. katastrofalna godina za sjevernoameričku populaciju pataka radi nepovoljnog kišnog vremena u doba gniježđenja. Ovakove povremene nepogode mogu uz djelovanje čovjeka, koji tako i tako sužuje staništa mnogih ptica, pa tako i tih ptica prostranim melioracijama, strahovito pogoditi ptice i u najkraćem ih roku dovesti do opasnosti potpunog nestajanja.

Od evropskih ptica opaženo je u zadnje vrijeme naročito nazadovanje u broju primjeraka kod prdavca prepeličara (Crex crex), šljuke livarke (Capella media), guske grivaste (Branta bernicla), rode bijele (Ciconia ciconia) i potrka velikog (Otis tarda) čija zaštita zahtjeva što hitniju intervenciju i internacionalnu zaštitu.

U odnosu čovjeka prema pticama stao je još jedan momenat igrati sve veću ulogu. A taj je većinom posve neodgovorno upotrebljavanje raznih kemikalija i zaštitnih sredstava za obranu bilja od štetnika. Kod tamanjenja insekata štetnika za mnoge kulture biljaka pomoću upotrebe raznih kemijskih sredstava ne misli se na to da se mnogo ptica spušta na zatrovane površine i da se hrane uginutim kukcima te na taj

način često postaju žrtvom otrova. Ovo važi i za vrste koje se hrane raznim crvima u zemlji, a crvi u svojim organizmima koncentriraju otrovne elemente. Tako je u nekim krajevima populacija američkog drozda (Turdus migratorius) smanjena za 90%.

Na teritoriju SR Hrvatske zaštićene su gotovo sve ptice i to bilo potpuno kao ptice pjevice i ptice korisne poljoprivredi i šumarstvu (Naredba o zaštiti ptica pjevica i ptica korisnih za poljoprivredu i šumarstvo od 11. III 1958.), bilo lovostajom — lovna divljač. Van zakona je prema Naredbi o trajno zaštićenoj divljači, divljači zaštićenoj lovostajom i o nezaštićenoj divljači od 30. III 1962. ostalo 11 vrsta i to: vrana gavran (Corvus corx), vrana siva (Corvus cornix), vrana gačac (Corvus frugilegus), čavka zlogodnjača (Coloeus monedula), šojka kreštalica (Garrulus glandarius), čaplja siva (Ardea cinerea), eja močvarica (Circus aeruginosus), kobac ptičar (Accipiter nisus), jastreb kokošar (Accipiter gentilis) i svračak veliki (Lanius excubitor). Međutim na osnovu prijedloga novog Republičkčog zakona o lovu, zaštita će se protegnuti i na ove vrste: vranu gavrana, vranu gačca te svračka velikog.

Odnos između čovjeka i ptice danas je takav da kod svih naših akcija moramo nužno misliti na to kakve će one posljedice imati. Iz toga razloga misao zaštite mora nužno i iznad svega prožeti svakoga, koji djeluje u prirodi, a posve naročito lovca. Današnji lovac nema više pravo da bude egoista — da misli samo na sebe i na svoju ličnu korist. Jer današnje stanje u prirodi nužno stavlja nama lovcima razne zadatke kao i mogućnosti za suradnju. Jedna od njih, a za sam lov od najveće važnosti, bez sumnje je suradnja kod brojanja ptica, osobito lovne peradi. Kao internacionalna akcija u pojedinim državama odlično je organizirana akcija na pr. brojanja pataka, koja se provodi redovno svake godine u točno određene

dane. Naime sve su brojniji glasovi koji govore o brojčanom nazadovanju raznih vrsta pataka. Ovo je nazadovanje poprimilo u nekim krajevima dapače zastrašujući oblik. Za poduzimanje bilo kojih zaštitnih mjera svakako je u prvom redu bezuvjetno potrebno poznavanje stvarnog, odnosno približnog broja primjeraka pojedinih vrsta. Treba naći odgovore na pitanja da li je nazadovanje tek mjestimično uvjetovano? Da li je naprotiv u drugim područjima njihov broj povećan? Kakav je broj pataka u zimskim mjesecima? Gdje leže njihova zimovališta?

Zar to nije divno polje rada svim onima koji se rado kreću u prirodi i u njoj nalaze okrepu i zadovoljstvo? A među ovima svakako stoje lovci na prvom mjestu. Jer tek onda kada se odgovori na ta pitanja, moći će se odlučiti o tome na kojim će tačkama koncentracije moći biti poduzete naročite zaštitne mjere. Puno će se moći pridonjeti već samim skraćivanjem lovne sezone. Zasada kod nas još nije uvedena ovakva akcija, ali vjerojatno nije daleko dan kada će je naši zavodi za zaštitu prirode uvesti i organizirati.

Lovci mogu nadalje surađivati u promatranju godišnje ponavljanog ritma seobe ptica. Ova pojava redovitog napuštanja ljetnih obitavališta ili gnjezdišta, kako ih zovemo, jer im je centar u ono vrijeme gnijezdo, odavna je kod ljudi pobuđivala naročito veliki interes. O tome imamo zapis već od davnine. Samo što su tumačenja često puta bila posve kriva i naopaka, kao na pr. tumačenja zimovanja lastavica pod vodom. Danas naprotiv znademo posve sigurno da lastavica preko zime nema u njihovoj domovini, jer ih u to vrijeme nalazimo drugdje. Tajnu kretanja mnogih vrsta, koje preko zime potpuno iščezavaju iz naših krajeva odgonetnuo je lagani aluminijski prsten s oznakama zavoda, grada i države te serije i broja, kakav se i u našoj zemlji od 1910. stavlja

pticama oko noge. Kod ove akcije prstenovanja baš kao i ranije kod akcije motrenja surađivali smo u znatnom broju i mi lovci od samog početka. I danas surađujemo, a osobito korisnu suradnju mogli bi pokazati baš kod proučavanja specijalno lovne divljači, njezina kretanja i porijekla.

Lovac danas, kada živi daleko od prirode, ne bi smio biti samo lovac radi ulova, konkretno mesa ulovljene divljači, dakle hrane, jer mesnatu hranu nalazi danas posvuda na drugi način. Lovac bi morao biti lovac u prvom redu radi prirode i mogućnosti boravljenja u njoj te u neku ruku samo aktivni regulator prirodne ravnoteže. Da bi mu taj boravak u prirodi omilio, morao bi biti upućen u to da upozna prirodu, da nastoji da mu bude poznata ne samo lovna divljač, nego svaki sisavac, ptica, svako živo biće pa i najmanji kukčić. Što više i svako drvo, grm i najmanja travčica. Na taj način bi mogao razumjeti prirodu, osjetiti njen stvarni život i ritam toga života, povezanost svih živih organizama u njoj i ovisnost jednih od drugih, razumio bi zakone prirodne ravnoteže. Postalo bi mu jasno da njegov hitac usmjeren nepromišljeno može imati fatalnih posljedica. I to ne samo ako ubije koju rijetku ili ugroženu vrstu, nego već ako ubije sitnu ptičicu, na pr. djetla čijim se šarenim krilom često kiti, u doba gniježđenja kada ga i te kako željno očekuju njegovi gladni mladi u duplju drveta.

Zar je čudno da ondje, gde je već od malih nogu, u roditeljskom domu, u osnovnoj školi, pa i na drugim mjestima njegovana ljubav prema prirodi i briga za njenim očuvanjem, način lova poprimio i nove forme. Razvio se u mnogo slučajeva mjesto lova puškom — lov foto- i filmkamerom u crno bijelom i kolor

filmu, što je dovelo do vanrednih rezutata otkrivajući nam često puta nepoznato iz života životinja i ptica.

Iako je i tu potreban oprez i pažljivo približavanje, naročito gnijezdima, ipak nalazimo opravdanje za upozorenje na ovu novu mogućnost i obzirom na riječi ornitološkog pisca Makowskog: »Ako mislim na ono vrijeme kada su prvi snimci jednog mladog djetla bili uzrokom da je moja zračna puška promijenila svoga gazdu, a ja postao stravstveni fotograf koji je sve rjeđe posuđivao sačmaricu od svoga ujaka radi lova na patke i kada sam mnogo radije s kamerom u ruci sjedio u tršćaku i fotografirao, nalazim opravdanje za ovo upozorenje.« Tim više što ni fotografiranje, baš kao ni lov, nije baš tako jednostavno. Usprkos sve tehnike i najbolje opreme rezultat može ostati jednak ništici, ako nema tehnike prilaženja k pticama, koja pak bazira na ličnom iskustvu i dobrom poznavanju ptičjih vrsta. Usto je potrebno uvijek i vrlo mnogo strpljivosti kao i dobra kamuflaža, jer uvijek treba imati na umu da su ptice — životinje oka, koje smjesta reagiraju bjegom na svaku sumnjivu kretnju.

Na kraju možemo kao neki zaključak ponoviti: onaj odnos čovjeka, koji je od pamtivjeka išao u prvom redu za njegovu ličnu korist, poprima danas sve više zaštitni karakter. Jer mada se čovjek udaljio od prirode zavukavši se u svoje gradove radi lakšega i udobnijega života, on ne smije tu vezu s prirodom nikada potpuno prekinuti, ako želi zdravlje sebi i svojemu potomstvu. Iz toga razloga on nužno mora čuvati prirodu i njene biljke i životinje, jer u njoj i dalje nalazi i odmor i razonodu kao i poticaje za svoja stvaranja.

»ZELENI TROKUT«

Danko Anđelinović
POSLJEDNJA ŽELJA
cijena N. din. 3.50

■

ŠUMA I SNOVI
cijena N. din. 3.50

■

Mil. Živančević
ĆUKOVA VODENICA
cijena N. din. 2.—

■

Bogdan Stopar
ZELENE NEDJELJE
cijena N. din. 3.50

■

NA LOVAČKIM STAZAMA
cijena N. din. 6.50

»LOVAČKA KNJIGA«

BIBLIOTEKA MONOGRAFIJA

inž. Petar Dragišić

JELEN

cijena N. din. 9.60

■

inž. Dušan Srdić

POLJSKE JAREBICE

cijena N. din. 16.—

■

inž. Ivo Čeović

FAZAN

cijena N. din. 7.—

»LOVAČKA KNJIGA«

178731
300 – 353
~~ВАНЦЫ~~
~~Ленл~~